

In het vierde deel komt de procedure bij de Raad van Brabant aan de orde. Godding bespreekt alle afzonderlijke rechtsmiddelen en stappen die tijdens een proces doorlopen konden worden, van de supplicie tot de executie van het definitieve vonnis. Bepalend voor de rechtsgang in de onderzochte periode waren de invloed van in het kerkrecht geschoolde raadsheren en de invoering van de schriftelijke procedure.

Veel rechtshistorische studies beperken zich bij het bespreken van de competentie en de procedure van de onderzochte gerechtshoven tot wetgevende, normatieve of beschrijvende bronnen. Godding laat eerst de praktijkbronnen spreken. Pas in tweede instantie confronteert hij zijn analyses met de vroegste normatieve en beschrijvende teksten, die over het algemeen uit een latere periode dateren dan de hier beschouwde. Zo wijst hij op vele discrepanties tussen theorie en praktijk, bijvoorbeeld op het punt van bezitsacties. Godding toont met dit boek nogmaals de meerwaarde aan van onderzoek op basis van bronnen uit de dagelijkse procespraktijk.

Marie-Charlotte Le Bailly

J. H. M. Sloof, ed., *De oudste bestuursregisters van het hoogheemraadschap van Rijnland (1444-1520). Regesten van de handelingen van dijkgraaf en hoogheemraden* (Werken der Stichting tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandse recht XXVI; Leiden: Hoogheemraadschap van Rijnland, [S. L.]: Stichting tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandse recht, 1999, xxiv + 488 blz., f40,-, ISBN 90 72381 07 6).

Het begrip poldermodel gaat alweer een tijdje mee en zal, zolang het goed gaat met de Nederlandse economie, nog wel enige tijd in zwang blijven. De betekenis van het woord is eigenlijk: het Nederlandse model. De essentie van Nederland is kennelijk in het woord polder samen te vatten. Nu is een polder, althans in bestuurlijke zin, een waterschap. Het poldermodel is dus een waterschapsmodel. Wat een waterschap is, mag redelijk bekend worden verondersteld. Vrijwel ieder huishouden krijgt immers met enige regelmaat een acceptgiro van een waterschap op de deurmat. Bij de aanvang van het nieuwe millennium waren er 57 waterschappen in Nederland. Er hebben er ooit zo'n 3600 bestaan.

De waterschappen ontstonden sinds het midden van de twaalfde eeuw als antwoord op de steeds nijpender wordende situatie. Zowel de afvoer van het oppervlaktewater als de bescherming tegen overstroming van zee en rivieren werden sinds die tijd steeds moeilijker. Het oudste nog bestaande waterschap, het Hoogheemraadschap van Rijnland te Leiden, dateert van de oudste periode. In de ontstaansgeschiedenis speelt zelfs keizer Frederik Barbarossa een belangrijke rol. Waterschappen hechten in het algemeen veel waarde aan traditie en geschiedenis. Dat moet ook wel, want als ergens geldt dat ervaring wijs maakt, dan is dat wel in het waterbeheer.

Rijnland heeft in de beoefening van de waterstaatsgeschiedenis altijd een voorbeeldfunctie vervuld. De omvang en het belang van zijn archief geven daar ook alle aanleiding toe. Al in 1933 verscheen de 'beknopte' inventaris van *De oude archieven van het Hoogheemraadschap van Rijnland, 1255-1857* van de hand van S. J. Fockema Andreae, die in 1934 promoveerde op *Het hoogheemraadschap van Rijnland, zijn recht en zijn bestuur van den vroegsten tijd tot 1857*. Mede dankzij deze studie zijn we thans vrij goed op de hoogte van de geschiedenis van het waterschap als instituut en zijn bevoegdheden. Echter over het interne reilen en zeilen van afzonderlijke waterschappen weten we nog maar vrij weinig. De bronnen daarvoor zijn echter in de waterschapsarchieven rijkelijk aanwezig, maar niet uitgegeven en in het algemeen slecht toegankelijk.

Zo bevinden zich in het Rijnlands archief de vier 'oudste bestuursregisters' (inventarisnummers

14-17). In de inventaris van Fockema Andreae terug te vinden onder de beschrijving: "Blafferts', protocollen van keuren, vergunningen, vonnissen en resolution'. Hierachter gaan vier dikke delen schuil waarin we het gehele bestuurlijke handelen van het dagelijks bestuur, 'dijkgraaf en hoogheemraden', van Rijnland over een periode van 77 jaar vinden. J. H. M. Sloof, archief-medewerker van Rijnland, heeft deze delen op voortreffelijke wijze toegankelijk gemaakt. In de inleiding (ix-xxiv) zet hij in de eerste plaats uiteen wat deze delen bevatten, te weten: wetgeving, rechtspraak en bestuur, de bekende *trias politica*, in het oude bestel wel onderscheiden, maar niet gescheiden. We moeten er dus op bedacht zijn dat 'bestuursregisters' in ruime zin moet worden opgevat. In de waterschapswereld heten de wetten 'keuren'. Hierin vinden we verbods- en gebodsbepalingen omtrent dijken, sluizen, watergangen en nog zo wat waterstaatswerken. De rechtspraak van dijkgraaf en hoogheemraden, die overigens hoge jurisdictie was — Rijnland heeft nog steeds een brandmerk, al mag het niet meer gebruikt worden — bestond voornamelijk uit uitspraken over de toepassing van die keuren. Het overige bestuur, in engere zin, heeft vooral betrekking op de uitvoering van allerlei werken, die soms door de ingelanden zelf worden verricht en ook wel worden aanbesteed.

Vervolgens staat Sloof uitvoerig stil bij, en dat is in bestuurlijk opzicht nauwelijks minder interessant, de structuur van het archief uit deze periode. Voorts geeft de inleiding een overzicht van het bestuurscollege en het personeel. Een beschouwing over het territoire van Rijnland, en het verschil in gebied tussen hoogheemraadschap en baljuwschap, geïllustreerd met een kaart, zou hier op zijn plaats zijn geweest.

Het grootste deel van het degelijk en fraai uitgevoerde boek bestaat uit de regesten (1-432), dat wil zeggen: samenvattingen van de handelingen. Zoals gezegd, van groot belang voor de 'inwendige' geschiedenis van Rijnland en van de tientallen steden, ambachten en polders in het gebied dat ruwweg begrensd wordt door de vierhoek Haarlem/Amsterdam/Gouda/Den Haag. In de bijlagen (433-439) vinden we aanbestedingen en lijsten van dijkgraven en hoogheemraden.

Het werk wordt afgerond (441-488) met een glossarium, een index van geografische namen en een van persoonsnamen. Wie aan het hier gepresenteerde nog niet genoeg heeft, kan in de studiezaal van Rijnland de digitale versie van dit werk raadplegen. Het ware wenselijk dat dit voorbeeld op grote schaal wordt gevolgd ter voldoening aan de archiefwet, die immers voorschrijft dat het in de openbare archiefbewaarplaatsen berustende erfgoed in goede geordende en *toegankelijke* staat bewaard moet worden.

C. Streefkerk

L. Sicking, *Zeemacht en onmacht. Maritieme politiek in de Nederlanden 1488-1558* (Dissertatie Leiden 1996 (bewerkt), Bijdragen tot de Nederlandse marinegeschiedenis VII; Amsterdam: De Bataafsche leeuw, 's-Gravenhage: Instituut voor maritieme historie, 1998, 336 blz., f75,-, ISBN 90 6707 465 9).

Dit boek voorziet in een lacune. De maritieme geschiedenis van de Nederlanden is, niet geheel onbegrijpelijk, tot nu toe meestal benaderd vanuit een nationaal Belgisch of Nederlands perspectief. Dat betekent dat het zwaartepunt voor Vlaanderen ligt in de periode tot de zestiende eeuw en die voor Nederland begint met de Opstand. De eerste helft van de zestiende eeuw bleef buiten beschouwing hoewel hier de wortels liggen voor het ontstaan van de latere marineorganisaties. De auteur negeert deze 'nationalistische' benadering en concentreert zich op het ontstaan van de Bourgondisch-Habsburgse maritieme organisatie in de Nederlanden. Zijn bena-